

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

Харків – 2020

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Протокол № 6 від 20. 10. 2020 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики;

Мельников Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова;

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови;

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка.

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія XXI століття : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2020. – 72 с.

УДК 84'61

Яковлева Тетяна Володимирівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., проф. О. А. Олексенко

ТЕМАТИЧНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАТИВНИХ ІМЕННИКІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ЗБІРНОСТІ

Лексико-семантична система мови є однією з найскладніших мовних систем. Це пов'язано зі впливом екстра- й інтралінгвальних чинників, постійним збагаченням мови новими лексемами. Система іменників із семантикою збірності також є динамічною й відкритою для поповнення новими одиницями. Проблематика дослідження й опису інновативних одиниць різних мовних рівнів постійно перебуває в полі зору українських лінгвістів (Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, Ю. Манохіна, А. Нелюба, О. Сербенська, О. Стишов, Л. Струганець, О. Тараненко та ін.). Однак останнім часом у мовознавчій науці засвідчено небагато ґрунтовних студій, присвячених вивченню системи новостворених іменників із семантикою збірності, тому пропонується тема, безперечно, є актуальною в сучасній лінгвістиці.

Об'єктом вивчення є категорія збірності в лінгвістичній парадигмі. Предмет дослідження – лексико-тематичне групування інновативних іменників із семантикою збірності.

Мета статті – класифікувати інновативні іменники із семантикою збірності за тематичними групами і виявити словотвірні особливості в кожній із груп.

Матеріалом для вивчення слугувала картотека, укладена шляхом суцільної вибірки із словників української мови за редакцією А. Нелюби.

За основу дослідження ми взяли класифікацію Ю. Манохіної. Згідно з цією класифікацією іменники з семантикою збірності поділяються на дві тематичні групи: «Назви сукупностей істот» і «Назви сукупностей неістот» [1].

Тематична група «Назви сукупностей істот» охоплює такі підгрупи: «Назви сукупностей осіб» і «Назви сукупностей неосіб». Підгрупа «Назви сукупностей осіб» складається з таких лексем: *альф'ята* (іронічно-зневажливо про альфівців (члени спецпідрозділу «Альфа»)) [2: 11], *анець* (узагальнена, збірна назва осіб за національністю) [4: 23], *антиеліта* (протилежне до еліта) [4: 25], *бандво* (збірно-образливе до банда) [5: 39], *бандота* (збірно до бандит; збірно до учасників банди) [4: 44], *беркутня* (зневажливо-збірно до беркути (службовці із «Беркута»)) [2: 27], *беркутняк* (зневажливо-збірно до беркути (службовці із «Беркута»)) [2: 27], *бурятина* (збірно-зневажливе до *бурят* (про бурятів, які беруть участь у війні Російської Федерації проти України) [3: 29], *вата* (збірно до ватників (одна із назв путінських учасників-провокаторів і їхніх прихильників у війні Росії проти України) [2: 33], *геймерство* (збірна назва геймерів (гравці в

комп'ютерні ігри)) [4: 95], *гіганпартія* (велетенська партія) [4: 98], *гоппопкомпанія* (гопкомпанія поп-зірок) [4: 104], *депушантрапа* (депутатська шантрапа) [4: 119], *екси* (збірна назва всіх колишніх (екс) керівників) [4: 145], *євровата* (європейська вата (збірна назва осіб, зазомбованих російською пропагандою) [3: 62], *єврочиновництво* (європейське чиновництво; збірне до єврочиновник) [5: 145], *інтелектуалітет* (збірність (сукупність) інтелектуалів) [5: 169], *квазіпарламент* (несправжній, удаваний парламент) [4: 214], *кіберхунта* (кібернетична хунта) [3: 84], *кліпмейкерство* (збірне до кліпмейкер) [4: 220], *коала* (коаліція) [4: 223], *літначальство* (літературне начальство) [4: 259], *літшпана* (літературна шпана) [4: 262], *Моспатріархат* (Московський патріархат) [4: 300], *мотобанда* (банда на мото(циклах)) [4: 300], *начхальство* (начальство, якому на все нахчати) [4: 326], *нащадство* (збірне до нащадок) [5: 266], *парижня* (зневажливо-збірне до осіб, що мають якийсь стосунок до Парижу) [4: 373], *партобратія* (партійна братія) [4: 376], *партстража* (партійна стража) [4: 376], *персоналітет* (збірне до персона чи персоналії) [2: 145], *політбомонд* (політичний бомонд) [4: 406], *попівня* (збірне до піп) [4: 413], *радіоначальство* (начальство (Держтеле) радіо) [4: 450], *режисерство* (збірне до режисер) [4: 454], *роселіта* (російська еліта) [4: 469], *сіяннин* (збірна назва осіб за національністю) [4: 492], *смершота* (збірне до працівників «Смершу» (радянська військова контррозвідка) [3: 168], *соцсім'я* (сім'я соціалістів чи соціалістична сім'я) [4: 504], *тітушня* (зневажливо-збірне до тітушок) [2: 194], *тусня* (збірно-зневажливе до тусувальника і його оточення) [4: 541], *україння* (збірне до українець) [4: 544], *укрчиновництво* (збірне до укрчиновник) [4: 548], *флюгерня* (зневажливо-збірне до флюгер (про політиків, які змінюють свої погляди) [5: 425], *школота* (збірне до всіх, хто навчається в школі) [4: 590] тощо.

Ця підгрупа утворюється двома морфологічними способами творення: суфіксальним і основоскладанням з його різновидом – аббревіацією. Серед суфіксів найбільш продуктивними є *-ств-*, *-от-*, *-н'-*, *-іж-*, *-ин-*. Частина з них мають нейтральне семантичне забарвлення (*геймерство*, *режисерство*, *сіяннин*), але є й такі, що позначені негативною конотацією (*бандота*, *беркутня*, *бурятинна*, *смершота*, *тусня*). Основоскладання загалом здійснюється за моделлю «прикметник + іменник = іменник» (*євровата*, *кіберхунта*, *партобратія*, *політбомонд*), а аббревіатури утворюються шляхом усічення до одного складу першої основи прикметника (*літначальство*, *роселіта*, *соцсім'я*).

Підгрупа «Назви сукупностей неосіб» визначається такими словами: *вірусня*, *воронота*, *дріблюзга*, *заячня*, *кількота*, *кіння*, *мавпачня*, *нащаддя*, *окуння*, *снігота*, *псота*, *пташиння* та ін.: *Видно мороз взяв ставок в суборенду і дозволяє зухвальцям скрючити пальці над ротатим але мовчазним окунням* (М. Пасічник. На ставку стоїть) [5: 287]; *З кліті неба, де пташиння Кружеля між вогких стром, Рине, рине збайдужіння На*

смертельний твій розлом (О. Мандельштам у перекладі В. Гриценка) [3: 150].

Ця підгрупа утворюється лише суфіксальним способом творення. Серед дібраних новотворів найбільш поширеними є суфікси *-от-*, *-н'-*, *-j-*. Усі вони мають негативну конотацію (*вороно́та*, *мавпа́чня*, *кіння*).

Тематична група «Назви сукупностей неістот» складається з таких підгруп: «Назви сукупностей предметів», «Назви дій та ознак», «Назви сукупностей чогось, пов'язаного з конкретною особою і названого її прізвисьмом», «Назви сукупностей слів чи словесної продукції», «Назви сукупностей звуків, тонів» тощо.

Підгрупа «Назви сукупностей предметів»: *академка* (академічна бібліотека) [4: 18], *аркушат* (збірне до аркуш, сукупність аркушів) [5: 34], *бельгістика* (збірне до всього, що пов'язано з Бельгією (ідеться про бельгійські твори) [5: 47], *брендятинна* (збірно-зневажливе до бренду) [4: 60], *голів'я* (збірне до голова) [4: 102], *екзоти* (узагальнена, збірна назва всього екзотичного, химерного, дивовижного; узагальнена, збірна назва всього, що стосується екзотики) [4: 141], *ексклюзив* (узагальнена, збірна назва всього ексклюзивного) [4: 146], *етніка* (збірна назва всього етнічного) [4: 157], *євробондіада* (збірне до всього, що пов'язане з євробондами) [5: 132], *загальщина* (збірне до всього загального) [4: 175], *італійщина* (збірність (сукупність) усього італійського чи пов'язаного з Італією) [5: 172], *іноквартир'я* (збірна назва інших (інших, чужих) квартир) [4: 200], *ірландіана* (збірне до всього, пов'язаного з Ірландією) [3: 78], *кінопоміи* (усе низькопробне, брудне і т. ін., пов'язане з кіно) [4: 218], *кросвординня* (збірне до кросворд) [2: 103], *маспродукція* (масова продукція) [4: 274], *маячня* (збірно-зневажлива назва всього пов'язаного з маяком (російсько-український конфлікт навколо ялтинського маяка) [4: 276], *мило* (збірна назва до мильних опер) [4: 285], *некнижжя* (збірна назва всього, що не є книгою, не належить до книг) [4: 335], *попсятина* (зневажливо-збірне до попси (попсова музика)) [4: 414], *таровиння* (збірне до таро (про обладнання гадалок на картах таро)) [3: 175], *фон* (збірне позначення техзасобів, що у своїй назві мають елемент *-фон*) [4: 562] тощо.

Ця підгрупа характеризується різноманіттям формантів і способів творення: суфіксальний спосіб творення з його різновидом – універбацією, основоскладання з його різновидом – аббревіацією. Серед суфіксів найбільш продуктивними є *-н'-*, *-j-*, *-ин-*, *-инн-*. Частина з них мають нейтральне семантичне забарвлення (*кросвординня*, *таровиння*, *некнижжя*), але є й такі, що позначені негативною конотацією (*брендятинна*, *маячня*). Основоскладання здійснюється за моделлю «прикметник + іменник = іменник» (*іноквартир'я*), аббревіатури утворюються шляхом усічення до одного складу першої основи прикметника (*маспродукція*), а універбація – зі словосполучення утворюється суфіксом однокореневе слово (*академка*).

Підгрупа «Назви дій та ознак»: *аморальщина* (абстрактно-узагальнена, збірна назва всього аморального) [4: 22], *безгранина* (збірна назва всього,

що пов'язано з чимось негативним, що не має меж, із безграничним) [4: 46], *брудомазія* (збірна назва всього, що пов'язано з дією, названою словосполученням *мазати брудом*) [4: 61], *газня* (збірне до подій, пов'язаних із газом (про переговори щодо ціни на газ) [4: 92], *глобаліада* (збірне до всього глобального) [2: 52], *кіборгіада* (збірне до подій, пов'язаних з кіборгами (назва українських вояків-захисників Донецького аеропорту від російських загарбників)) [3: 84], *конструктив* (збірна назва всього конструктивного) [4: 231], *майданіана* (збірне до Майдану (події, пов'язані з Майданом, на Майдані)) [2: 110], *мітинговщина* (збірна, узагальнена назва всього, що має ознаки мітингу) [4: 292], *нігіляторство* (збірна назва до всього, що пов'язано з нігілізмом) [4: 343], *піарщина* (збірне до піар) [3: 133], *післядефолтя* (збірне до всього, що було (є) після дефолту) [2: 148], *післякруглостілля* (збірне до всього, що було (є) після круглого столу) [5: 308], *післямайдання* (збірність усього, що має ознаку післямайданного) [4: 397], *пострадянщина* (збірне до всього, що з'явилося й існує після радянщини) [4: 420], *приносини* (збірна назва всього, що принесли) [4: 429], *пролетарщина* (збірне до всього негативного, що пов'язано з пролетарем) [4: 435], *регіонада* (збірне до всього, пов'язаного з «регіонами» (про Партію Регіонів) [2: 170], *різносправ'я* (сукупність, збірність всього, пов'язаного з різними справами) [5: 356], *українофобщина* (збірне до всього українофобського) [4: 546].

Основним способом творення цієї підгрупи є суфіксальний. Серед дібраних новотворів найбільш поширеними є суфікси *-ин-*, *-щин-*, *-ад-/іад-*. Більша частина новотворів позначена негативною конотацією (*Сплески її бачимо в 20-ті й 30-ті, коли такі постаті, як Зеров, послідовно витіснялися на маргінеси малокультурною, але агресивною пролетарщиною* (ЛЮ, 48 / 06, с. 5) [4: 435]; *І все б нічого, можна було вчергове потішитися з того, що мешкаємо «не там», а у власній карикатурній «регіонаді»* (ШП, 5/13, с. 1) [2: 170].

Підгрупа «Назви сукупностей чогось, пов'язаного з конкретною особою і названого її прізвисьмом»: *азаровщина, андруховичівщина, антиджойс, антизозуля, антиляшко, антифлетчер, арсеніада, бендеріада, блохінада, бузиніада, бумблякіада, гамлетіана, дерепізм, дішаровіада, едісонада, іродіада, кайдашинство, кіплінгіана, кіркоровщина, кобзоніада, коломоїня, лисенкіада, лукашіана, малармеанство, мамайство, маугліана, мессіада, піночетизм, піскуніада, плачиндіада, порошенківщина, поттеріана, радзивіліана, рількеанство, семеніада, сизоненківщина, симоненкіана, скибографія, табачництво, фаріонівщина, фірташня, хамелеоніада, хаусівство, целаніана, шариковщина, штірліціада, шустеріада, ющенківщина, яцикіана тощо.*

Ця підгрупа, досить значна за обсягом, що пояснюється екстралінгвальними факторами, утворюється двома морфологічними способами творення: префіксальним і суфіксальним. Серед префіксів найбільш продуктивними є *анти-*, що має негативне забарвлення (*антиджойс, антиляшко, антифлетчер*). Серед суфіксів найбільш

поширеними є *-іад-*, *-іан*, *-ств-*, *-ин-*. Частина з них мають негативну конотацію: *Особливо вражає число: мільйон ненароджених українських немовлят! Воістину – сталінська Іродіада!* (ЛУ, 46/06, с. 2) [4: 203]; *...По хатах пересидьмо цей глупий сезон. Мо', скона кайдашинство у чварах...* (В. Лупейко. Супілка) [4: 206]; *На запитання, чи можливо тут обійтися без «шариковщини», Юрій Іванович знизав плечима, пославшись на те, що недоліки в революції завжди будуть* (ДТ-і, 3/14) [2: 220].

Підгрупа «Назви сукупностей слів чи словесної продукції»: *безрим'я* (узагальнена, збірна назва всього, що без рим) [4: 50], *водослів'я* (збірність всього, названого словосполученням *вода слів*) [4: 85], *живослів'я* (збірне до живих слів) [4: 172], *літеробрухт* (літературний брухт) [4: 257], *маслітература* (література як складник маскультури, масова література) [4: 274], *напівмакулатура* (не зовсім макулатура (ще є щось цінне у таких творах) [4: 319], *нескладнослов'є* (збірність того, що названо словосполученням нескладне слово) [5: 277], *прямослів'я* (збірність того, що названо словосполученням пряме слово) [4: 442], *ріднослів'я* (сукупність, збірність всього пов'язаного з рідним словом) [5: 356], *російськомов'я* (збірність всього, названого словосполученням *російська мова*) [4: 470], *сонетарій* (збірка (зібрання) сонетів) [4: 501], *чужомов'я* (збірність усього, названого словосполученням *чужа мова*) [4: 584] тощо.

Ця підгрупа утворюється шляхом основокладання, обтяженого суфіксацією (*водослів'я*, *живослів'я*, *прямослів'я*, *чужомов'я*), і його різновидом – абрєвіацією (*маслітература*).

Підгрупа «Назви сукупностей звуків, тонів»: *електронщина*, *інозвуччя*, *щедроголосся* та ін.: *Чернівецький етно-електронний гурт з «невловимою» назвою, насправді, давно намагається розворушити застійне болото української електронщини і вже навіть встиг дечого досягти...* (Молоко, 8/06, с. 12) [4: 152]; *Як вам там, на приймацькій паші, в інозвуччі, в іноквартир'ї?...* (О. Різниченко. Держава мови) [4: 200]; *Та сохнуть слова, вимирають на пні в сябринському щедроголоссі. Видозвонюють сосни. По кому той дзвін? (А. Бортняк. Не звіть його «бацькай»)* [4: 594].

Основним способом творення цієї підгрупи є основокладання, ускладнене суфіксацією: *-ин-* (*електронщина*), *-j-* (*інозвуччя*, *щедроголосся*).

Таким чином, лексико-семантичні інновації репрезентують нові явища в соціально-політичній сфері, розвиток науки, техніки, економіки, культури. Найчисленніше представлені інновативні іменники з семантикою збірності на позначення сукупностей істот за різними ознаками. Менш численною є група «Назви сукупностей неістот» різної семантики. Саме вони є показником динамічності системи мови, прикладом збагачення її зображально-виразових засобів. У словотворі іменників із семантикою збірності переважає суфіксальний спосіб, зокрема суфікси *-ств-*, *-от-*, *-н'*, *-инн-*, *-іj-*, *-j-*, *-ин-*, *-ад-* / *-іад-*, *-іан-*. Досить продуктивним є й спосіб основокладання, зазвичай він охоплює твірні

бази з прикметником та іменником. Утворені інновативи переважно мають негативну конотацію, що пояснюється потребами публіцистики, до стилю якої належить переконлива більшість контекстів, на які покликаються словники за редакцією А. М. Нелюби. Перспективу дослідження вбачаємо в простеженні прагматики подібних утворень і з'ясуванні перспективи поповнення словникового складу української мови за рахунок таких іменників та можливостей їхнього входження в узус.

Література:

- 1. Манохіна Ю.** Синтагматична репрезентація іменникових інновацій із семантикою збірності в мові ЗМІ. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство.* 2015. Т. 23, вип. 21(3). С. 83-88.
- 2. Нелюба А.** Лексико-словотвірні інновації (2014) : [словник]. Х. : ХІФТ, 2015. 220 с.
- 3. Нелюба А.** Лексико-словотвірні інновації (2015 – 2016) : [словник]. Х. : ХІФТ, 2017. 204 с.
- 4. Нелюба А.** Словотворчість незалежної України 1991 – 2011 : [словник]. Х. : ХІФТ, 2012. 604 с.
- 5. Нелюба А.** Словотворчість незалежної України 2012 – 2016 : [словник]. Х. : ХІФТ, 2017. 460 с.